

Arbetsterapeuten i skolan

– en juridisk analys

Dina Jacobson

Arbets­terapeuter i skolan – en juridisk analys. Dina Jacobson, april 2022.

© Sveriges Arbets­terapeuter
arbets­terapeuterna.se

Foto: Mostphotos

Inledning

Skolan är en betydelsefull del av barn och ungdomars vardag. Enligt skollagen har varje barn och elev rätt att få det stöd som behövs för att kunna utvecklas och lära på bästa sätt. I lagen uppmärksammas också behovet av en utökad elevhälsa för att stödja detta lärande, bland annat genom tillgång till hälso- och sjukvårdspersonal i form av skolläkare, skolsköterska och psykolog. Skolan kan vid behov även ta in andra professioner, såsom logoped, arbetsterapeut och fysioterapeut.

Arbetsterapeuten kompletterar elevhälsoteamet med sin unika kompetens om aktivitetens betydelse för hälsa och elevers behov av delaktighet i skolans aktiviteter. Trots detta är skolan en relativt ny arena för legitimerade arbetsterapeuter. Antalet ökar dock stadigt, vilket är positivt. Samtidigt uppkommer frågor om vilka juridiska skyldigheter som arbetsterapeuten har när hen arbetar inom skolans område. Har arbetsterapeuten ett medicinskt eller pedagogiskt uppdrag? Ska hen dokumentera i patientjournal? Och vilka regler gäller för tystnadsplikt och sekretess?

Undertecknad, som tidigare varit professionsjurist på förbundet Sveriges Arbetsterapeuter, har fått uppdrag av förbundet att göra en översiktlig juridisk analys kring ovanstående frågor.

I det följande redovisas först vad det innebär att arbeta inom hälso- och sjukvårdens område och vilken betydelse som legitimationen har. Därefter sammanfattas regleringen av elevhälsan i skolan och vilka bestämmelser som styr när det gäller främst dokumentation och sekretess. Avslutningsvis görs en sammanfattande analys av arbetsterapeutens roll i skolan.

Hälso- och sjukvårdens reglering, ledning och personal

Med hälso- och sjukvård avses bland annat åtgärd för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador.¹ Hälso- och sjukvårdslagen är den centrala lagen och anger huvudmännens skyldigheter. Vårdgivare är fysisk eller juridisk person som yrkesmässigt bedriver hälso- och sjukvård. Vårdgivaren ska uppfylla gällande krav i författningar, bland annat utse en verksamhetschef som har det samlade ledningsansvaret för verksamheten. En verksamhetschef behöver inte ha en hälso- och sjukvårdsutbildning.

Anställda inom hälso- och sjukvården består av både hälso- och sjukvårdspersonal och personal med exempelvis administrativ och teknisk kompetens. En viktig skillnad är att den som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen, till skillnad från övrig personal, har ett särskilt juridiskt ansvar för sin yrkesutövning. Det innebär att personen själv bär ansvaret för hur hen fullgör sina arbetsuppgifter.²

Hälso- och sjukvårdspersonal står under samhällets tillsyn av Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och har skyldigheter enligt olika lagar, exempelvis patientsäkerhetslagen (PSL), patientdatalagen (PDL) och offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

Legitimationens betydelse

Legitimation är det viktigaste beviset på en yrkesutövers kompetens inom hälso- och sjukvården och förbehålls yrkesgrupper som uppfyller särskilda krav på både yrkesfunktion och utbildning. Enligt bestämmelser i PSL har alla legitimationsyrken skyddade yrkestitlar inom hälso- och sjukvårdens område. För närvarande handlar det om 22 yrken. Vissa har dessutom ensamrätt till sitt yrke.³ Arbetsterapeuter har legitimation för yrket och därmed skyddad yrkestitel men ingen ensamrätt.

¹ 2 kap. 1 § första punkten hälso- och sjukvårdslagen.

² 6 kap. 2 § patientsäkerhetslagen.

³ 4 kap. 4-5 §§ patientsäkerhetslagen.

Med legitimationen följer olika skyldigheter, bland annat att arbeta enligt vetenskap och beprövad erfarenhet, att dokumentera i patientjournal samt att iaktta tystnadsplikt och sekretess. Dessa skyldigheter gäller dock endast under förutsättning att den legitimerade yrkesutövaren arbetar inom hälso- och sjukvårdens område.

En utgångspunkt är att yrkesutövaren anses bedriva hälso- och sjukvård om det handlar om individuella insatser som utförs inom ramen för legitimationskompetensen, exempelvis individuella utredningar och bedömningar av hälsotillstånd och funktion. Det avgörande är arbets sättet i förhållande till en enskild individ, oavsett om det handlar om offentlig eller enskild verksamhet. Det finns inget som hindrar att en arbetsterapeut med dubbla examen anställs för att arbeta som pedagog. Om hen arbetar inom sin kompetens som arbetsterapeut med individuella insatser blir det däremot hälso- och sjukvård i denna del, oavsett vilken titel hen har.

Inom hälso- och sjukvården ska individuella insatser dokumenteras i patientjournal enligt PDL. Det är ytterst arbetsgivaren, dvs. vårdgivaren och verksamhetschefen, som ger förutsättningar och direktiv för att dokumentationen sker i enlighet med kraven i relevant lagstiftning. Det faktiska utförandet bestämmer arbetsterapeuten på eget yrkesansvar.

Inom hälso- och sjukvården gäller sekretess för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (25 kap. 1 § OSL). Regler om tystnadsplikt för hälso- och sjukvårdspersonalen inom den enskilda (privata) hälso- och sjukvården finns i 6 kap. PSL.

I PDL finns dessutom bestämmelser om hur den som arbetar i vården får använda sin åtkomst till personuppgifter i informationssystemen, så kallad inre sekretess. Den som arbetar åt en vårdgivare får endast ta del av dokumenterade personuppgifter om hen deltar i vården av en patient eller av annat skäl behöver uppgifterna i sitt arbete inom hälso- och sjukvården (4 kap. 1 § PDL).

Elevhälsan i skolan; ledning och personal

Skolhuvudmannen, ytterst rektorn, ansvarar för att genomföra utbildningen enligt bestämmelser i skollagen och andra relevanta författningar. Skolhuvudmannen kan välja att organisera elevhälsan på det sätt som passar lokala förhållanden. Elevhälsan kan exempelvis organiseras genom anställningar direkt på skolan, köp av vissa tjänster eller i olika resurser. Elevhälsan bedrivs i egen regi om skolhuvudmannen anställer egen personal för elevhälsan. Huvudmannen blir då vårdgivare, oavsett om huvudmannen är kommun, region, stat eller enskild.⁴

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser, ska elevhälsan ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Det ska också finnas personal som kan tillgodose elevernas behov av specialpedagogiska insatser.⁵

Elevhälsans medicinska insats utförs främst av skolsköterska och skolläkare. Medicinska insatser kan dock även utföras av annan hälso- och sjukvårdspersonal. Socialstyrelsen och Skolverket har tillsammans gett ut en vägledning för elevhälsan.⁶ I denna vägledning förs ett resonemang om vilka insatser som ska räknas som medicinska. Av vägledningen framkommer följande. Insatser av en legitimerad skolläkare och skolsköterska som riktar sig till enskilda elever är i regel hälso- och sjukvård, exempelvis om hen undersöker en elevs syn, ger vaccination eller har enskilt hälso-samtal. Huruvida en skolpsykologs utredning och insatser för en elev är hälso- och sjukvård eller inte beror på dess karaktär. Om skolpsykologen gör en individuell utredning av elevens hälsa i en patient- och behandlarrelation är verksamheten hälso- och sjukvård. Om insatserna i stället är av mer generell karaktär och främst knutna till den pedagogiska miljön är det emellertid inte hälso-

⁴ Vägledning för elevhälsan, s. 38.

⁵ 2 kap. 25 § skollagen.

⁶ Vägledning för elevhälsan, år 2016.

och sjukvård. En skolpsykolog som uttalar sig om barnets behov utifrån generella bedömningar av barn i allmänhet och pedagogisk kunskap på ett generellt plan utför inte hälso- och sjukvård.⁷

Av vägledning för elevhälsan framgår också följande. Om skolhuvudmannen även engagerar andra legitimerade yrkesutövare i elevhälsan, till exempel logoped eller fysioterapeuter, så gäller motsvarande resonemang för om deras insatser är hälso- och sjukvård eller inte. Det innebär att en logoped som utreder en elevs tal- och språkstörning utför hälso- och sjukvård, medan ett mer generellt arbete med elevers kommunikationsproblem i regel inte är hälso- och sjukvård. Insatser av mer generell karaktär som riktar sig till en grupp elever kan normalt, även om det utförs av hälso- och sjukvårdspersonal, inte anses vara hälso- och sjukvård.⁸

Dokumentation inom elevhälsan

Elevhälsans insatser handlar ofta om verksamheter och processer där det finns olika krav på dokumentation. Enskilda ärenden kan exempelvis dokumenteras i elevakt eller professionsakt. I detta sammanhang är det främst av intresse vad som gäller för elevhälsans hälso- och sjukvård.

Hur patientjournaler inom elevhälsans hälso- och sjukvård ska hanteras utgår från vem som är vårdgivare, inte från vem som är huvudman.⁹ Det innebär att skolhuvudmän som är vårdgivare också är skyldiga att se till att det förs patientjournal. Vårdgivaren ska säkerställa att det finns rutiner för hur patientuppgifter ska dokumenteras i patientjournaler (3 kap. 1 § PDL). Den som för patientjournal ansvarar själv för de uppgifter som hen för in i journalen (3 kap. 4 § PDL).

Sekretess och tystnadsplikt inom elevhälsan

För elevhälsans medicinska insats regleras sekretessen i 25 kap. 1 § OSL, det vill säga i kapitlet om hälso- och sjukvård. För enskilda verksamheter regleras motsvarande tystnadsplikt i PSL.

Elevhälsans psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser tillhör samma verksamhetsgren som skolans övriga verksamhet, det vill säga i 23 kap. 2 § OSL. I grunden handlar det om samma stränga sekretess som för hälso- och sjukvården. För fristående skolor regleras motsvarande tystnadsplikt i skollagen. Till skillnad från den medicinska insatsen av elevhälsan anses alltså skolpsykologens, kuratorns och specialpedagogens verksamhet inte tillhöra en självständig verksamhetsgren i förhållande till skolans verksamhet i övrigt, vilket innebär att det inte finns någon sekretess mellan dem och övrig skolpersonal. Reglerna om inre sekretess är dock tillämpligt, vilket innebär att uppgifter bara kan lämnas ut om personen behöver uppgiften för att fullgöra sina arbetsuppgifter.¹⁰

Den här regleringen innebär att det, trots samma grad av sekretess, finns en sekretessgräns i skolan mellan den medicinska insatsen och övrig verksamhet eftersom det handlar om två självständiga verksamhetsgrenar. Hälso- och sjukvårdspersonal, som omfattas av elevhälsans medicinska insats, måste således göra en sekretessprövning för att lämna ut uppgifter till övrig skolpersonal. Sådana uppgifter om enskild elev får lämnas ut om det krävs för att eleven ska få nödvändigt stöd (25 kap. 13 a § OSL). Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt och i första hand ska samtycke inhämtas.¹¹

⁷ Vägledning för elevhälsan, s. 25.

⁸ Vägledning för elevhälsan, s. 25.

⁹ Vägledning för elevhälsan, s. 57.

¹⁰ Vägledning för elevhälsan, s. 65.

¹¹ Vägledning för elevhälsan, s. 65.

Sammanfattande analys av arbetsterapeutens roll i skolan

Legitimationen i kombination med arbetssättet avgör när det är hälso- och sjukvård

Legitimerad arbetsterapeut som anställs inom skolan bedriver hälso- och sjukvård när hen arbetar med individuella insatser inom sin legitimationskompetens. Sådana insatser räknas då som medicinska. Generella insatser anses däremot inte vara hälso- och sjukvård. Denna tolkning stöds också av resonemanget i vägledning för elevhälsan. Visserligen nämns inte arbetsterapeut explicit i uppräknade av vilka grupper som kan engageras utöver de i lagen uppräknade, men det beror troligen på att det fortfarande är ganska få arbetsterapeuter i skolan jämfört med exempelvis logoped. Avgörande är således vad arbetsterapeuten anställs för att arbeta med i praktiken. Här ligger ett ansvar på arbetsgivaren (rektorn) och enskild arbetsterapeut att gemensamt komma fram till om insatserna är individuella eller generella. För individuella insatser har arbetsterapeuten ett eget yrkesansvar. Arbetsgivaren kan inte komma runt regelverket genom att anställa arbetsterapeuten som pedagog om avsikten ändå är att hen ska arbeta inom sin arbetsterapeutiska kompetens.

Individuella insatser räknas som medicinska insatser som ska dokumenteras i patientjournal

Individuella insatser som legitimerad personal utför inom elevhälsan ska dokumenteras i journal. Här finns ingen skillnad mellan exempelvis skolläkare, skolsköterska och skolpsykolog. Även arbetsterapeuten ska således dokumentera individuella insatser i journal. Övriga generella insatser ska dokumenteras enligt anvisningar från arbetsgivaren och i enlighet med gällande bestämmelser.

Individuella medicinska insatser omfattas av samma sekretess som hälso- och sjukvårdssekretess

Om insatserna är individuella räknas de som medicinska och omfattas därmed av samma sekretess som gäller för hälso- och sjukvården (25 kap. 1 § OSL). Det innebär att arbetsterapeuter omfattas av samma sekretessgräns som skolsköterska och skolläkare. I sammanhanget kan påpekas att Staffan Olsson, en expert vid elevhälsan.se, kommit fram till samma slutsats. I oktober 2015 svarade han på en direkt fråga att skolsköterskan och arbetsterapeuten tillhör samma sekretessgräns i skolan. En praktisk konsekvens av ovanstående är att det kommer att finnas sekretessgräns mellan arbetsterapeuten och övrig personal när det gäller individuella insatser. Sådana gränser går att överbrygga med samtycke från eleven och vårdnadshavare.

Generella insatser räknas inte som hälso- och sjukvård och omfattas därmed av samma regler för sekretess som övrig personal inom skolan (23 kap. 2 § OSL).

Planiavägen 13 • Box 760
131 24 Nacka • 08-507 488 00
kansli@arbetsterapeuterna.se
arbetsterapeuterna.se